

A háromszázak klubjába vezető expedíció

A világszerte ismert és elismert felfedező, gróf Teleki Sámuel 1887–89-es Afrika-expedíciója tudománytörténeti jelentőségű volt mind térképészeti, mind természettudományos szempontból. Az útvonalról, a felfedezett területekről Ludwig von Höhnelt készített részletes térképet.

Afrika egyes részein még jóval a nagy felfedezések kora után, a XIX. század második felében kiadott térképeken is fehér foltok „díszleptek”. Az utolsó nagyobb „terra incognita”, azaz felderítetlen terület Kelet-Afrikában volt: a Kenya-hegy és az Abesszin- (mai nevén Etióp-) magasföld közötti térség. Gróf Teleki Sámuel és útítársa, a fiatal osztrák tengerészhadnagy, Ludwig Ritter von Höhnelt majd’ hároméves expedíciójával e terület felfedezésében töltött be fontos szerepet. Útjuk eredményeivel bekerültek a földrajztudomány által létrehozott „háromszázak klubjába”, a történelem háromszáz legjelesebb felfedezője közé.

Teleki ásványtani, geológiai, földrajzi és csillagászati tanulmányokat folytatott Göttingenben és Berlinben. Az Országgyűlés felsőházának tagjává 1881-ben választották meg. Ekkor ismerkedhetett meg Rudolf trónörökössel, aki a Magyar Földrajz Tudományok Társaságának elnöke és fővédnöke is volt. Az osztrák trónörökössel és annak feleségével, Stefánia hercegnővel közeli barátságba került és valószínűleg beszélgetéseik közben vetődött fel a későbbi expedíció gondolata. Elfogadta a trónörökös ajánlatát: a Teleki számára szinte teljesen ismeretlen fiatal Höhnelt ajánlotta útítársául, aki kiválóan képzett térképész és utazó volt.

Mindketten az út megszállottjává váltak: Höhnelt az Alpokban gyakorolta a hegymászást, megtanult fényképezni, elsajátította az állatok, rovarok, növények konzerválását és némi or-

vosi gyakorlatra is szert tett. Teleki Franciaországban, Angliában készült az útra, tudósokkal konzultált, szuahéliül tanult, könyveket és térképeket gyűjtött. Hét szomáli testőrt, valamint 200 teherhordót toborzott, utóbbiakat a 18 tonnányi felszerelésükhöz. Élükre Höhnelt a kor egyik legtapasztaltabb karavánvezetőjét, az idős elefántcsont-kereskedőt, Dzsumbe Kimemet fogadta fel.

Karavánvezetőjük hívta fel a figyelmüket, hogy létezik egy nagy tó Afrika belsejében, ezért e tó felé vették az irányt. Útközben szerették volna meghódítani a Kilimandzsárót, de ez végül nem sikerült: Höhnelt 4960 méterig, Teleki a hóhatárig, 5310 méterig jutott fel. Teleki naplójában ezt írta: „... *leültem véres ruháim letörölni, és egy pipára gyújtani de akkor úgy elfogott az álom, hogy fel kelle állnom, ha nem akarok megfagyni, mint decemberben a kutyaszar ... visszatértem*”. A Kenya-heggyel hasonlóan jártak: mivel Höhnelt vérhasban szenvedett, ezért Teleki egyedül indult a hegy meghódításának, de a hideg miatt itt is csak a hóhatárig, 4680 méterig jutott, ahonnan inkább visszafordult.

Az expedíció során Teleki sokat vadászott, gyakran megesett, hogy ő gondoskodott az egész karaván élelmezéséről. Már több mint egy éve úton voltak, amikor 1888 februárjának a közepén elhagyták az addigra már felfedezett területeket és 35 napra elegendő étellemmel nekivágtak a rejtélyes tó felkutatásának.

COUNT TELEKI AND HIS VICTIMS OF DECEMBER 16.

A burkenedzsi lakta területre értek, akik Fekete-tónak (Basszo Nárok) nevezték a feltérképezetlen tavat, valamint emlegettek egy kisebb tavat is, a Fehér-tavat (Basszo Ebor). Március 2-án burkenedzsi vezetőik irányításával indultak el a tavak felé. Mindent vulkáni törmelék és megszilárdult láva borított. Végül megpillantották az egyik tavat. Höhnelt így emlékezett visz-

sza a pillanatra: „Hosszú ideig megnémultan állottunk, a tájkép varázsa megigézett. ... Ez a pillanat egyszeriben feledtette velünk az átélt veszedelmeket és fáradalmakat. ... Ez az érzelem és a hálás visszaemlékezés Rudolf trónörökösnek fölfedező utazásunk iránt kezdettől fogva tanúsított jóakaró érdeklődésére készítette Teleki grófot, hogy ennek a csodálatos tájképnek ragyogó gyöngyét, az európai szem nem látta hatalmas tavat, ő róla nevezze el.” Teleki, a Timesnak írt levelében így fogalmazott: „Nemsokára eljutottunk a tó déli részére, hol a nagyszerű kilátásban gyönyörködtünk. A tavat a benlakók fekete tónak hívják, én Rudolf-tónak neveztem el.” Útinaplójába pedig ezt írta: „1.22-kor a Basso Narok mutatkozott több szigetekkel colossális nagy kék vizű tó. É.nak partjai nem látszanak. D végének szélessége 20 km felé lehet. A meddig a szem ellát... kopár wulcanicus. Rudolf tónak kereszteltem.”

CAMP AT THE SOUTHERN END OF LAKE RUDOLF.

Útjukat folytatták és március 7-én megpillantottak egy alacsony vulkáni kúpot, mely ontotta magából a sárga füstöt. Később, visszafelé jöttükben, május 31-én, Höhnel e hegyet Telekiről nevezte el: „Magam tehát bátorkodtam a vulkánt az expedíció vezérének tiszteletére, Teleki-vulkánnak elkeresztelni, mert neki tartatott fenn, hogy a sötét világrész ezen legfrissebb tűzhelyéről a világot értesíthesse.” Bár a helyiek ellenezték a továbbhaladást észak felé, a Rudolf-tó (ma: Turkana-tó) megkerülését pedig végképp tiltották, Teleki ennek ellenére néhány emberrel elindult és április 20-án meg is pillantotta a kisebbik tavat, a Basszo Ebort, melyet Stefánia-tónak nevezett el (ma: Chew Bahir-tó).

Höhnel hazatérése után, 1890-ben publikálta három szelvényből álló, német nyelvű, kézzel készített térképét, amely nagy sikert aratott tudományos körökben: *Original-Routen-Karte von Graf Samuel Teleki's Forschungsreise in den Jahren 1887 & 1888. Aufgenommen,*

konstruiert und gezeichnet von Ludwig Ritter von Höhnel, K&K Liniensciffslieutenant. A kor egyik leghíresebb földrajzi folyóiratában, a gothai *Petermann's Geographische Mittheilungen* 99. számú mellékletében jelent meg. Az 1:750 000-es méretarányú térképnek nincs jelmagyarázata, de az expedíció útvonalát piros vonallal rajzolta, feltüntette a megállóik, nagyobb táboraik helyét, dátumát, illetve a bejárt területen élő törzseket is.

A magyar felfedező expedíciók közül az egyik legsikeresebbnek és egyben legviszontagságosabbnak is Teleki utazása tekinthető. Saját maga finanszírozta az utazást – Erdélyi Lajos számításai alapján az expedíció kiadásai „*mintegy 40 kilónyi aranykincs értékével egyenlők*”. Két éven át vezette, 3000 kilométeren át a több mint 300 tagból álló karavánját, embereit mindvégig felügyelte, ellátta, élelmezte. Nevét nemcsak a földrajztudomány nagykönyvébe írta be, hanem Afrika térképére is: bár a függetlenné vált Kenya látványosan szabadult meg a gyarmati múltjára emlékeztető, európai eredetű földrajzi neveitől, de a Teleki-vulkán neve ma is büszkén hirdeti felfedezőjét, aki eltüntette Afrika utolsó fehér foltjait.

Teleki nem igazán szeretett írni, az expedícióról csupán egy rövid jelentést publikált a Times hasábjain. Aki az utazásról és annak eredményeiről részletesen szeretne olvasni, az keresse Höhnel aprólékosan megírt, kétkötetes beszámolóját (*Höhnel Lajos: Teleki Sámuel gróf felfedező útja Kelet-Afrika egyenlítői vidékein 1887–1888-ban*), melyből az illusztrációk is származnak!

Babinszki Edit

(Megjelent az *Élet és Tudomány* 2022/14. számában.)